

Barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk

Sedan år 2000 har Sverige fem erkända nationella minoriteter och minoritetsspråk. De nationella minoriteterna är judar, romer, samer (som även är ett urfolk), sverigefinnar och tornedalingar. Minoritetsspråken är jiddisch, romani chib, samiska, finska och meänkieli.

Den 1 januari 2010 trädde lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk i kraft i Sverige. Den ger de nationella minoriteterna och minoritetsspråken utökade rättigheter. Lagen uppmärksammar särskilt barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk och sin kultur.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har ansvar att samordna minoritetspolitiken i Sverige och följa upp lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Under hösten 2016 arrangerade Länsstyrelsen och Sametinget tre konferenserser på temat *Barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk*. Konferenserna hölls i Stockholm, Malmö och Luleå. I Malmö samarrangerades konferensen med Länsstyrelsen Skåne och i Luleå med Länsstyrelsen Norrbotten. Under konferenserna belystes barns lagstadgade rättigheter till sitt nationella minoritetsspråk och sakkunniga förklarade vilka skyldigheter det offentliga har och varför det är så viktigt att leva upp till lagens krav och intentioner.

Under konferensen bjöd också Kim Rhedin Hüttner och Jan Simonsson, från Scen & Synergi, på gestaltande scener om inställningen till de nationella minoritetsspråken historiskt och idag. För att förstå vari kampen består behöver vi ha en förståelse för historien bakom. Det är i skenet av historien som längtan efter upprättelse och identitet ska ses. Konferenserna erbjöd även fördjupande workshops.

Detta är en dokumentation av förmiddagens konferensprogram i Stockholm, vilket sånär som på inledningen var detsamma även för konferenserna i Malmö och Luleå.

De tre konferenserna samlade drygt 270 personer från nationella minoritetsorganisationer, kommuner och andra myndigheter.

Stort tack till alla som bidrog med sina erfarenheter.

INLEDNING

Karina Uddén, avdelningschef på Länsstyrelsen Stockholm, inledde konferensen med att hälsa alla hjärtligt välkomna och ge en kort bakgrund.

De nationella minoriteterna och minoritetsspråken utgör en del av det svenska kulturarvet. Gemensamt för minoritetsgrupperna är att de har befolkat Sverige under lång tid samt att de utgör grupper med en uttalad samhörighet. De har även en egen religiös, språklig eller kulturell tillhörighet och en vilja att behålla sin identitet.

Det övergripande minoritetspolitiska målet är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjlighet till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Målet följs upp utifrån politikområdets delområden diskriminering och utsatthet, inflytande och delaktighet och språk och kulturell identitet.

Länsstyrelsen och Sametinget har ett gemensamt uppdrag att samordna och följa upp minoritetspolitiken i Sverige. Idag fokuserar vi på framtiden och särskilt barnen som är oerhört viktiga för att minoritetsspråken överhuvudtaget ska kunna bevaras och utvecklas som levande språk i Sverige.

Sophie Lidstone, utvecklingsledare på Länsstyrelsen Stockholm, informerade om att bakgrunden till konferenserna med temat barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk är myndigheternas gemensamma årsrapport som lämnades till regeringen i mars 2016. Rapporten hade fokus på barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk i förskola, förskoleklass och skola. Barnen skyddas särskilt i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och de är bärare av rättigheter som vuxna måste se till att de får tillgång till.

Metoden i årets rapport bestod av ett antal komponenter, däribland bildande av en referensgrupp av föräldrar, kommunbesök, samråd med riksorganisationer och sammanställande av en enkät som skickades till landets samtliga kommuner. Detta tillvägagångssätt utgjorde en bra bas för vidare analys och rekommendationer till regeringen.

Det är viktigt att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk är tydlig för att ge en enhetlig tillämpning av lagen ute i kommunerna, och för att påskynda förverkligandet av rättigheterna. Detta är något som även påpekats i tidigare rapporter. Utöver detta, var ett av åtgärdsförslagen i årets rapport att införandet av en minsta garanterad undervisningstid för modersmålsundervisning för de nationella minoritetsspråken bör utredas. Med gällande lagstiftning och styrdokument är förutsättningarna för att nå det minoritetspolitiska målet inte tillräckliga. Länsstyrelsen och Sametinget ser därför positivt på att en utredare nu är på plats som fått i uppdrag att göra en översyn av minoritetslagen och angränsande frågor. Förhoppningsvis kan detta göra att vi tar ytterligare steg på vägen.

Men det är inte enbart lagar och regelverk som behöver ses över och förtydligas. Även kunskapsnivån om nationella minoriteters rättigheter måste höjas. Konferenserna är därför en kunskapshöjande insats och ett led i att synliggöra hur barns rättigheter till sitt nationella minoritetsspråk kan omsättas i praktiken.

RÄTTIGHETER OCH SKYLDIGHETER ENLIGT SKOLLAGEN

Nermina Wikström är undervisningsråd på Skolverkets avdelning för läroplaner. Hon berättade att Skolverket bland annat arbetar med utveckling av kursplaner, stödmaterial, läromedel och uppdragsutbildningar för lärare i nationella minoritetsspråk. Myndigheten informerar också på olika sätt om nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk i förskola och skola.

Enligt språklagen (2009:600) är de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Förskolor, förskoleklasser och skolor har ansvar och spelar en viktig roll för att främja de nationella minoritetsspråken. Skolan ansvarar också för att varje elev efter genomgången skolgång har fått kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.

Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Utifrån läroplanen ska det för varje skolform och för fritidshemmet gälla en läroplan som utgår från bestämmelserna i skollagen. Läroplanen ska ange utbildningens värdegrund och uppdrag. Den ska också ange mål och riktlinjer för utbildningen.

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare.

Förskolan

Enligt läroplanen för förskolan (Lpfö 98, reviderad 2016) ska medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet. Förskolan ska sträva efter att varje barn känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer.

Barn lär i de vardagliga aktiviteterna, i lek och i skapande verksamhet. Personalen ska därför anpassa aktiviteter, arbetssätt, miljö och material efter barnens behov. Särskilda åtgärder som tvåspråkig personal, lärare i modersmålsstöd, kulturstödjare med mera kan vara viktiga komplement. Även barnens föräldrar är en viktig tillgång och resurs för förskolan i detta

avseende. I förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska finns det utökad rätt till förskola, helt eller delvis på minoritetsspråken.

Språk och lärande hänger oupplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Av skollagen framgår att förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

Medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet.

Grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet har, i tredje upplagan 2016, kompletterats med kunskapskrav för läsning i årskurs 1 i svenska och svenska som andraspråk. Läroplanen har även kompletterats med en del om syfte och centralt innehåll för förskoleklassen respektive fritidshemmet. I den här upplagan finns även kursplan och kunskapskrav för samiska. När det gäller förskoleklassen står det att *”Dessutom ska undervisningen i de vardagliga aktiviteterna på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften.”*

När det gäller fritidshemmet står det att *”Undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. Dessutom ska undervisningen sträva efter att på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften.”*

Utifrån läroplanen ansvarar skolan för att varje elev efter genomgången grundskola har fått kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. Rektor har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen.

I skollagen regleras att en elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om 1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och 2. eleven har grundläggande kunskaper i språket.

När det gäller de nationella minoritetsspråken finns inte dessa regleringar. Vid modersmålsundervisning i finska, jiddisch, meänkieli och romani chib har elever rätt till modersmålsundervisning även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Eleven behöver inte heller ha grundläggande kunskaper i språket för att vara berättigad till undervisning i ämnet modersmål.

Vidare är huvudmannen skyldig att anordna modersmålsundervisning om det finns minst fem elever som har rätt till undervisningen, om dessa elever önskar att få undervisning i språket och det finns en lämplig lärare. Även här har nationella minoriteter utökade rättigheter. Det räcker nämligen med att en elev ansöker om modersmålsundervisning i något av de nationella minoritetsspråken, för att huvudman ska ha skyldighet att anordna sådan i verksamheten.

Det är rektorn som beslutar om en lärare är lämplig att bedriva modersmålsundervisning.

Vid modersmålsundervisning i samiska ska den kursplan som gäller för ämnet samiska i sameskolan användas. Vid modersmålsundervisning i finska, jiddisch, meänkieli och romani chib ska det från hösten 2015 användas särskilda kursplaner för första respektive andraspråk.

En huvudman får anordna delar av undervisningen i grundskolan på andra språk än svenska. Det gäller för elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavare i hemmet. Under den sammanlagda tid som tvåspråkig undervisning anordnas får högst hälften anordnas på ett annat språk än svenska. När det gäller tvåspråkig undervisning är reglerna lika för alla språk.

Modersmålsundervisning kan anordnas som språkval, elevens val, skolans val eller anordnas som undervisning utanför garanterad undervisningstid. Modersmålsundervisning får inte omfatta mer än ett språk för en elev. En romsk elev som kommer från utlandet kan dock få modersmålsundervisning i två språk om det finns särskilda skäl.

Den generella rätten till modersmålsundervisning utanför den garanterade undervisningstiden kan begränsas till högst sju läsår om inte eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning. Begränsningen gäller dock inte modersmålsundervisningen i nationella minoritetsspråk eller i ett nordiskt språk.

Samiska barn, men även andra barn (om det finns särskilda skäl), får fullgöra sin skolplikt under årskurs 1–6 i sameskolan. Integrerad samisk undervisning anordnas i kommunala grundskolor och innebär att elever kan få undervisning med samiska inslag, modersmålsundervisning i samiska samt välja samiska som språkval. Undervisningen ska ges på svenska och samiska och ämnet samiska ska förekomma i samtliga årskurser. En kommun, efter avtal med Sameskolstyrelsen anordnad för samiska barn i grundskolan, får organisera integrerad samisk undervisning.

Huvudmän för grundskolor med årskurserna 7-9 kan ansöka hos Skolverket om att anordna särskild utbildning i judiska studier. Utbildningen ska vara öppen för alla elever och vara riksrekryterande. I den särskilda utbildningen ingår ämnet judiska studier som omfattar judisk religion, historia, traditioner och kultur. Elever på den särskilda utbildningen ska som språkval erbjudas undervisning i hebreiska och/eller jiddisch.

Från och med den 1 augusti 2016 är det möjligt att köpa fjärrundervisning i modersmål och studiehandledning på modersmål från en annan skolhuvudman på entreprenad. Detta innebär att undervisningen är interaktiv och sker i realtid genom att man använder informations- och kommunikationsteknik (IKT). Eleverna är i skolans lokaler tillsammans med en handledare. Den undervisande läraren – fjärrläraren – befinner sig samtidigt någon annanstans. Det är redan tillåtet med fjärrundervisning i ämnena moderna språk, modersmål, samiska i sameskolan och teckenspråk. Det är också tillåtet att använda fjärrundervisning för att ge elever studiehandledning på modersmålet och integrerad samisk undervisning i grundskolan.

Man behöver inte ansöka om att få bedriva detta.

Gymnasie- och gymnasiesärskolan

Elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska erbjudas undervisning i modersmål om en eller båda vårdnadshavarna har annat språk än svenska som modersmål, om språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, eleven har goda kunskaper i språket och att det finns en lämplig lärare.

Gymnasieelever som tillhör någon av de nationella minoriteterna har rätt till undervisning i kurserna i modersmål, även om språket inte är elevernas dagliga umgängesspråk i hemmet. Eleven behöver dock ha goda kunskaper i språket. Huvudmannen är skyldig att anordna undervisningen i de nationella minoritetsspråken även om endast en elev vill ha undervisning i språket. Kravet på att det måste finnas en lämplig lärare gäller även för de nationella minoritetsspråken.

Gymnasieförordningen (2010:2039) reglerar att modersmålsundervisning inte får omfatta mer än ett språk för en elev. En romsk elev som kommer från utlandet får dock få modersmålsundervisning i två språk om det finns särskilda skäl. Modersmålsundervisning får anordnas som individuellt val, utökat program, eller som ersättning för undervisning i andra språk än svenska, svenska som andraspråk och engelska.

Det finns inga särskilda ämnesplaner för modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk i gymnasie- eller gymnasiesärskola. Istället används samma ämnesplaner vid modersmålsundervisning i gymnasieskola och gymnasiesärskola, som finns för modersmålsundervisning för andra språk.

Nerminas tips på länkar för vidare läsning:

<http://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/ratten-till-att-utveckla-sitt-modersmal-1.239311>

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/sprak/flersprakighet>

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/nationella-minoriteter>

<http://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/fjarrundervisning-1.238971>

<http://www.sameskolstyrelsen.se/sv/authority/integrerad-samisk-undervisning>

RÄTTIGHETER OCH PEDAGOGISKA MÖJLIGHETER

Janiche Opsahl är verksamhetsstrateg och arbetar med mångfaldsfrågor på UR:s strategiavdelning.

UR (Sveriges Utbildningsradio AB) är ett fristående public service-bolag som driver Kunskapskanalen tillsammans med SVT och sänder i SR:s och SVT:s kanaler. UR har till uppgift att bedriva programverksamhet inom utbildningsområdet som speglar olika intressen och kulturer. UR:s uppgift är att bredda, förstärka och komplettera andras utbildningsinsatser.

I bolagets sändningstillstånd regleras det samlade programutbudet på de nationella minoritetsspråken. För att utbudet ska bli så relevant som möjligt har UR samråd och dialog med representanter för de nationella minoriteterna. UR erbjuder identitetsskapande och språkutvecklande program samt program som visar på kopplingen mellan språk och identitet.

UR erbjuder tusentals tv- och radioprogram från förskola till högskola och inom folkbildning. Många program finns också tillgängliga på urkola.se där även lärarhandledningar och andra pedagogiska resurser finns tillgängliga. Ämnena på urkolan.se följer läroplaner och kursplaner och inspirationssidan är uppbyggd utefter olika teman för att stödja pedagoger i grundskola och gymnasium att undervisa om de nationella minoriteterna. UR har också en facebook sida www.facebook.com/Utbildningsradion

Program produceras:

- OM nationella minoriteter som ger kunskap för alla,
- PÅ nationella minoritetsspråk (olika varieteter och dialekter), och
- MED representanter för de nationella minoriteterna för igenkänning även bakom kameran och i redaktionen.

Vi fick titta på ett program där en lärare berättar hur det är att undervisa OM de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Dessutom berättade Janiche om radioserien *Småsågorna* och hon visade programmet *Pino PÅ* finska. Därefter fick vi ett smakprov från UR:s senaste tv-serie *Lagom mycket finsk* som belyser hur arbetet genomförs MED representanter för de nationella minoriteterna.

HUR FÖRVERKLIGAS BARN S RÄTT TILL SITT NATIONELLA MINORITETSSPRÅK?

Kenneth Hyltenstam är professor på Centrum för tvåspråkighetsforskning på Stockholms universitet.

	<i>Typ språk</i>	<i>Använts (i sitt område) sedan</i>	<i>Antal talare i Sverige</i>	<i>Totalt antal talare (milj)</i>
Samiska	Fi.ugr.	av hävd	7 000	0,035
Finska	Fi.ugr.	före 800	300 000	5,2
Meänkieli	Fi.ugr.	före 800	40 000 – 70 000	0,07
Romani	Ind.eur.	1500-talet	40 000	14-17
Jiddisch	Ger.	1700-talet	4 000	4

Sveriges fem nationella minoritetsspråk.

Förutsättningarna för de nationella minoritetsspråken skiljer sig åt bland annat på grund av antal talare. Utifrån tabellen ovan talar ungefär 300 000 finska i Sverige vilket kan jämföras med ca. 4 000 jiddischtalare. Andra parametrar som ger språken olika förutsättningar är:

- om språket talats inom ett geografiskt stort eller mindre samlat område
- storlek på gruppen språk användare
- dialektal variation
- skriftspråkstraditioner – standardisering
- gruppens utbildningsnivå

Att utveckla ett minoritetsspråk är betydligt mer komplicerat än att utveckla ett majoritetsspråk. För att ett språk ska kunna bevaras för framtiden måste det användas i kommunikation – både i hemmet/närmiljön och i samhället.

1. Kommunikation i hemmet/närmiljön

Detta är grunden för att språk ska leva. Överföringen från generation till generation är allra viktigast, när den processen slutar försvinner språken. Kommunikationen mellan föräldrar och barn är mycket viktig, men kommunikationen mellan barn är nästan lika avgörande. Barn identifierar sig med andra barn. Om kompisarna inte pratar minoritetsspråket vill man inte prata det själv heller.

2. Kommunikation i samhället

Men ett språk kan inte leva riktigt bra om det bara talas i hemmet/närmiljön. En person som talar ett majoritetsspråk som svenska har kontakt med språket i hemmet, i närmiljön med andra barn, i skolan, genom fritidsaktiviteter, medier, yrkesutbildningar osv. Man lär sig språk genom att använda dem i varierade kontexter.

När samhället nu har åtagit sig att skydda och stödja minoritetsspråken måste samhället också ge möjlighet att använda språken. Inom förvaltningsområdena har minoritetstalare rätt att använda sitt eget språk när de kontakter myndigheter, och få svar på det egna språket. Från myndighetens sida kan det skötas genom att man har språkkunnig personal. Ett annat sätt kan

vara tolkning. Sedan finns också frågan om att man ska kunna använda språken i utbildning och inom vård och omsorg. Grundtanken är att man ska kunna använda språken i samhället i alla officiella sammanhang, som ett sätt att få språken att leva vidare.

Förra året skedde något positivt för de nationella minoritetsspråken. Genom en ändring i skollagen har nu elever rätt till modermålsundervisning i nationella minoritetsspråk både som förstaspråk och andraspråk (nybörjarspråk). Elever kan nu alltså få lära sig, utveckla och använda de nationella minoritetsspråken på likande sätt som svenska vilket är ett stort steg i revitaliseringsarbetet.

Inom språkinlärningshistoriken skiljer man på simultan och successiv tvåspråkighet. Simultan tvåspråkighet innebär att barn lär sig mer än ett språk från början medan successiv tvåspråkighet innebär att barnet lär sig ett språk under en period för att därefter lära sig ett andra språk. Det finns också olika typer av språkinlärningsmiljöer, där utmaningarna ökar ju längre ner man kommer:

- majoritetsmiljö, språket används i alla domäner i samhället
- minoritetsmiljö, språket används inom en minoritet
- klassrumsmiljö, språket förekommer nästan enbart i klassrummet

Arbetet som skolan gör är mycket komplicerat. Läraren måste bland annat ta hänsyn till vilken språkinlärningsmiljö barnet lär sig språket.

Det finns olika milstolpar för barns förstaspråksutveckling i majoritetsspråksmiljö:

Bas

- modersmålets uttal är i princip inlärt omkring 4-årsåldern
- merparten av språkets grammatiska strukturer har inorporerats i 4-5-årsåldern
- en stor del av det centrala basordförrådet behärskas vid skolstarten
- de grundläggande reglerna för samtalsstruktur (hur man betar sig när man samtalar) och textstruktur (hur man paketerar den information man förmedlar) är tillägnade före 7-årsåldern

Utbyggnad

- förståelse för skriftspråkets och det formella talade språkets principer
- ett mycket stort nytt ordförråd: ett par, tre tusen nya ord per år

En större del av språkinlärningen sker i skolans ämnesundervisning

- ämnesrelaterat ordförråd (smälta, förhandla, volym)
- icke ämnesrelaterat abstrakt/skriftspråksrelaterat ordförråd (företeelse, ange, dock)
- genrer
- skriftspråksrelaterade strukturer (nominaliseringar, satsförkortningar)
- textstrukturerande ordförråd

Detta ska då jämföras med inläring av ett minoritetsspråk som förstaspråk där situationen i de flesta fall är mindre gynnsam, särskilt om barnet varken får undervisning i eller på sitt modersmål. I denna situation gäller samma milstolpar som ovan, men med ett längre tidsförlopp. Det finns luckor redan i språkets bas och så småningom i ännu högre grad i dess utbyggnad. Barnet har en starkt varierande behärskning av förstaspråket och får en begränsad stimulans från vuxna, från jämnåriga (identitetsfaktorn) och i det offentliga språket.

Inlärnin g av ett minoritetsspråk som andraspråk (nybörjarspråk) kan jämföras med att lära sig majoritetsspråk som andraspråk. Detta måste nu följas upp när skolan även ska ge modermålsundervisning i nationella minoritetsspråk som andraspråk.

Ämnet modersmål har samma långsiktiga målsättning som modersmålsundervisning i majoritetsmiljö (inklusive litterära och kulturella perspektiv). Först krävs särskild observation på inlärnin gen av språkets bas och därefter och samtidigt måste inlärnin gen av språkets utbyggnad stödjas. Detta ställer särskilda krav på lärarens förmåga att bedöma varje enskild elevs nivå. Läraren måste vara språkexpert för att kunna avgöra barnets språkutveckling.

Det finns olika motiv för modersmålsundervisning/minoritetsspråksundervisning:

- modersmålsundervisning som stöd för utveckling av modersmålet
- modersmålsundervisning som stöd för inlärnin g av svenska
- modersmålsundervisning som stöd för utveckling av identitet
- modersmålsundervisning som stöd för primärsocialisation
- modersmålsundervisning som stöd för kunskapsinhämtande (denna punkt är mycket aktuell idag).

Slutsatser:

- skolans roll för modersmålsutveckling skiljer sig om språket i fråga är majoritetsspråk eller minoritetsspråk samt beroende på om minoritetsspråket är första- eller andraspråk
- all modersmålsutveckling (av såväl majoritets- som minoritetsspråk) behöver stöd i skolan
- all andraspråksutveckling behöver stöd i skolan
- kontinuerligt användande av elevens totala språkliga resurser ger positiva effekter på både kunskapsutveckling och språkutveckling
- ämnesundervisningen har en betydande roll i elevernas språkutveckling.

FRÅN ELEV I MODERSMÅL TILL STUDENT MED NATIONELLT MINORITETSSPRÅK

Sari Pesonen är universitetsadjunkt i finska på Stockholms universitet.

Undervisningen i finska startade 1930 och professuren i finska inrättades 1965. Avdelningen för finska har både språk- och litteraturinriktning och är pionjärer inom tolk- och översättarutbildningen. Avdelningens forskningsområden är bland annat sverigefinska, plagiarism i skönlitteratur och språkhistoria. Idag studerar drygt 100 studenter finska på Stockholms universitet.

Studenterna väljer finska av olika anledningar, t.ex. av viljan att ha det som huvudämne i examen, få lärarbehörighet i ämnet, täcka ett arbetsmarknadsrelaterat behov, fortbilda sig, stärka sina språkkunskaper eller lära sig ett finsk-ugriskt språk. Studenterna är allt från yrkesverksamma till personligt motiverade genom släktband.

Kurser som erbjuds är:

- ämnesstudier i *finska* t.o.m. kandidatnivå
- ämnesstudier i *finska som främmande språk* t.o.m. kandidatnivå
- masterprogram i språk- eller litteraturvetenskap med inriktning finska
- kandidatprogram i språk och översättning med inriktning finska
- ämneslärarprogram 7-9 med inriktning finska, modersmål
- fortbildningskurser / fristående kurser

Högskoleverket fick 2010 ett regeringsuppdrag att föreslå åtgärder för hur Sverige på ett bättre sätt än tidigare ska kunna uppfylla Europarådets minoritetskonventioner när det gäller tillgången på lärare som kan undervisa i och på de nationella minoritetsspråken. Året därpå lämnade myndigheten rapporten *Läraryrsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?* till regeringen.

För att trygga läraryrsörjningen för de nationella minoritetsspråken gavs 2013 vissa universitet och högskolor särskilda åtaganden för att bygga upp och utveckla ämnesläraryrsutbildningar i samiska, romani chib, meänkieli och finska. Stockholms universitet har det nationella ansvaret för uppbyggandet av ämnesläraryrsutbildning i finska, Umeå universitet i samiska och meänkieli och Södertörns högskola i romani chib. Lunds universitet har sedan tidigare ett särskilt åtagande för utbildning i jiddisch.

För att på kort sikt främja tillgången till modersmållärare i de nationella minoritetsspråken samiska, meänkieli och romani chib gavs också Skolverket i uppdrag att se till att en lämplig utbildning togs fram och genomfördes i syfte att modersmållärare i minoritetsspråken blev verksamma. Även denna läraryrsutbildning sker på lärosätena - samiska vid Umeå universitet, meänkieli vid Stockholms universitet och romani chib vid Södertörns högskola.

Begreppet modersmål har förändrats genom åren. I läroplanen för grundskolan 1969 står det att undervisningen i finska skall vara utformad som undervisning i ett modersmål, inte som nybörjarspråk. Detta kan jämföras med skollagens ändring 2015 som ger elever möjlighet till modersmålsundervisning både som första- och andraspråk.

Begreppsdefinitioner:

- förstaspråk lär man sig tidigt, är modersmål eller det starkaste språket
- andraspråk lär man sig efter förstaspråk i en omgivning där språket används som en del av den naturliga kommunikationen
- främmande språk lär man sig i en omgivning där språket inte används som en del av den naturliga kommunikationen
- nationellt minoritetsspråk → arvsspråk (heritage language) vilket kan inbegripa samtliga definitioner ovan.

För att kunna gå från elev i modersmål till student med nationella minoritetsspråk är det viktigt att kedjan från förskolan till universitet fungerar. Att få långsiktigt och kontinuerligt stöd i språkutvecklingen ger ett försprång.

Några av anledningarna till varför studenter valt att läsa finska som främmande språk på universitetet:

- jag talade finska när jag var barn men slutade när jag började på förskolan
- min mamma talar finska
- mina föräldrar talar finska men jag lärde mig aldrig
- jag kan tala finska ganska bra men har aldrig läst finska
- jag har aldrig lärt mig grammatiken.

Några av anledningarna till varför studenter valt att läsa finska på universitetet:

- jag är redan lärare i finska och vill få ämnesbehörighet
- jag funderar på att bli tolk eller översättare
- jag behöver använda finska på jobbet och vill stärka mina språkkunskaper
- jag vill bli lärare i finska.

Under Sisuradios kampanj #Vågafinska diskuterades frågor som gäller finska språket i Sverige. De individuella kommentarerna ger stöd åt bland annat att modersmålsundervisningen i grundskolan ger en bra grund att stå på och fortsätta utvecklas från samt att språket behöver användas även utanför hemmiljön. Utmaningar som finns är:

- skriftspråket och ordförrådet
- heterogena grupper vad gäller språkkunskaper
- få undervisningstimmar i förhållande till kunskapskraven
- läromedel
- tillgången till lärare
- tillgången till behöriga lärare
- lärarutbildning

Intresset för modersmålsundervisning har ökat och det finns ett ökat behov av lärare, lärarutbildning och anpassade läromedel.

Nya möjligheter är att:

- även nybörjare kan få undervisning i sitt modersmål: flera berättigade elever
- gruppindelning av heterogena elevgrupper möjlig
- de elever som inte kunnat uppnå kunskapskraven inom ramen för förstaspråk kan få en ny chans inom ramen som andraspråk
- fokus ligger nu på de nationella minoriteterna och minoritetsspråken.